

УДК 37.02:372.8.(477)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ У СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇНАХ

Гомонюк Олена Михайлівна

м.Хмельницький

Для сучасної педагогічної науки актуальним є вивчення тенденцій розвитку соціальної освіти у міжнародному освітньому просторі та їх вплив на систему освіти України. Освоєння зарубіжного досвіду професійної підготовки соціальних працівників вимагає об'єктивної та всебічної оцінки, оскільки за ним стоять традиції, що відрізняються від українських. Використання життєвого досвіду студентів, як переконують результати досліджень науковців, створює умови для реалізації суб'єктної позиції студентів у навчально-професійній діяльності та її індивідуально-групової диференціації, сприяє інтеграції соціально-професійного та особистісного розвитку майбутніх фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: професійне становлення, самовизначення майбутнього фахівця, майбутній соціальний працівник.

Постановка проблеми. Зарубіжні системи професійної соціальної освіти в нашій країні відтворити неможливо. Хоча певні підходи й форми організації підготовки фахівців соціальної сфери різних країн можна застосувати і в Україні, враховуючи її соціально-економічну, культурну та ментальну своєрідність.

Аналіз останніх публікацій. Застосування засобів, методів і форм організації професійної підготовки майбутніх фахівців у системі неперервної професійної освіти досліджують О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Нічкало, В. Поліщук, О. Пехота, С. Сисоєва та ін., фахівців для соціальної й соціально-педагогічної сфер (В. Васильєв, Ю. Галагузова, П. Гусак, А. Капська, І. Козубовська, Р. Куличенко, Л. Міщик).

Невирішена раніше частина проблеми. У дослідженнях вітчизняних науковців особливості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у скандинавських країнах висвітлено недостатньо.

Мета статті полягає у розкритті особливостей підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у скандинавських країнах.

Виклад основного матеріалу. Оскільки зарубіжні країни раніше пережили кризу довіри молоді до державних інститутів, їм довелося терміново розв'язувати проблеми соціального виховання не через школу, а через залучення широкого спектра фахівців для роботи в неінституціональному молодіжному середовищі. Тому соціальною роботою відповідно до традицій західного світу почали займатися не стільки вчителі, скільки працівники соціальних служб, благодійних організацій, суспільних рухів [1]. Ці причини, а також досить строката картина педагогічної освіти на Заході не дозволяють вважати зарубіжного вчителя ключовою фігурою в реалізації завдань соціального виховання молоді. У цей період у школах ФРН, Швеції й інших країн Європи з'являються фахівці з роботи з дітьми в мікросоціумі: соціальні педагоги, соціальні працівники, соціологи, лідери дитячих організацій. Для їхньої підготовки відкриваються спеціальні факультети в університетах та школи соціальної роботи.

У кожній зарубіжній країні поступово склалася своя модель виховання молоді тому і відрізняються вимоги до фахівців для роботи з дітьми в соціальній галузі та їхньої професійної підготовки.

Так, у більшості європейських країн соціальних працівників готують у системі вищої освіти (тобто студенти здобувають загальну кваліфікацію, що надає їм можливість працювати у широкому спектрі соціальної практики), а фахова спеціалізація здійснюється на останніх курсах (ступенях).

У Фінляндії, Ісландії, Ірландії, Ізраїлі, Іспанії, Туреччині соціальні працівники навчаються виключно в університетах. У Данії, Франції, Німеччині, Італії, Швеції, Швейцарії, Великобританії їх готують як в університетах, так і в інших типах навчальних закладів, або ж соціальну освіту можна здобути як додаткову спеціальність на університетському чи позауніверситетському рівнях. Проте лише в соціальній сфері Швейцарії та Великобританії університетська освіта та аспірантура прирівняні.

Найпоширенішим є тип незалежного закладу, що пропонує лише курси за професіями (Австрія, Бельгія, Данія, Франція, Італія, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Швейцарія, Югославія).

Нині в Європі функціонує більше 400 навчальних закладів, що надають соціальну освіту. Досить типовими для соціальної сфери Австрії, Бельгії, Данії, Фінляндії, Франції, Ірландії, Італії, Норвегії, Іспанії, Швейцарії, Великобританії є відносно невеликі (100-200 студентів) освітні заклади. Тоді як у Греції, Ізраїлі, Португалії, Швеції, Туреччині в подібних закладах навчається як мінімум удвічі більше студентів.

У Швеції кадри соціальних педагогів за фахом «педагог дозвілля» готуються в коледжах. Підготовка в процесі навчання загальнопедагогічна, зі спеціалізацією на останньому курсі. Можна спеціалізуватися в галузі прикладного мистецтва, музики, фізкультури та малювання.

Найважливішою ланкою та методом роботи організаторів дозвілля у Швеції є дитячі рекреаційні центри й підліткові клуби. Вони користуються особливою популярністю в підлітків 13-17 років. Їх називають ще й центрами відпочинку. Вони працюють 4-5 днів у тиждень, штат професійних штатних педагогів нараховує 10-15 чоловік.

До завдань педагогів та адміністративних працівників належать спостереження за відповідністю діяльності дозвіллевих центрів поставленими перед ними завданнями, безпека й захист підлітків, попередження їхньої протиправної діяльності. При цьому між педагогами центра дозвілля, підлітками – членами клубу та місцевих політиків існує договір, що гарантує суворе дотримання добровільно прийнятих на себе зобов'язань. Це реально впливає на рід авторитету керівника, педагога [5, с.69].

У Норвегії виділяють три професійних та освітніх рівні підготовки фахівців дозвіллевої сфери: соціонома (який працює в місцевих організаціях, дбаючи про соціальну безпеку), соціального педагога (який організовує соціально-культурну діяльність з дітьми та підлітками) і соціального працівника (який здійснює соціально-культурну діяльність серед інвалідів).

Саме ця диференціація та особливості підготовки фахівців дозвіллевої сфери у зарубіжних країнах, на нашу думку, сприяють розвитку професійно-педагогічної культури відповідно до обраного рівня підготовки.

У Фінляндії організацією дозвіллевої діяльності опікуються секретарі з культури, які мають університетську гуманітарну освіту. В країні розрізняють декілька типів секретарів з культури: діяльнісно-орієнтований (виконує суто організаційну роботу, проводить фестивалі, свята, клубні заходи, курси); власне секретар (обмежує свою діяльність адміністративною роботою); педагог (використовує виховні аспекти в організації дозвіллевої діяльності); культурний політик (акцентує увагу на ініціативі та активності

населення); менеджер (організує дозвілліве заходи, особливу увагу приділяючи зв'язкам із засобами масової інформації та рекламними компаніями).

Система соціальної служби Швеції є всеохоплюючою. Практично кожен громадянин Швеції має свого соціального та медичного працівника. Феномен «шведської моделі» є наслідком не тільки вдалої соціальної політики, а й результатом упровадження у практику науково-теоретичних доробок з актуальних питань соціальної роботи і підготовки фахівців соціальної сфери [2, с. 142].

Навчальні програми з соціальної роботи є в університетах семи шведських міст (Гьотеборг, Люнд, Стокгольм, Умео, Еребру, Естерсунд, Лінкьопінг). З 1964 року ці ВНЗ одержали статус університетів. У 1977 році всі школи соціальної роботи та інші незалежні школи, які мають статус ВНЗ, були реорганізовані в єдину університетську систему на чолі з Національною радою університетів та коледжів.

Кожна школа або факультет соціальної роботи має комітет з навчальної програми, який складається з представників школи, викладачів, студентів. Він вирішує питання змісту навчальних програм, підручників, екзаменаційних форм контролю. Набір у школи обмежений. Кожен рік у Швеції приймають на навчання біля тисячі студентів. Повна навчальна програма складає 3-3,5 роки залежно від періоду практики. Фахівець, що одержав диплом бакалавра науки з соціальної роботи, називається соціологом [4].

Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у Швеції відбувається впродовж усього періоду навчання - три з половиною роки. Перший ступінь – основний курс, розрахований на 4 семестри (2 роки), дає загальну теоретичну базу професії та включає вивчення теорії соціальної роботи, методів соціальної роботи, основ загальної психології та вікової психології соціології, політології, соціальної політики, юриспруденції та інших. Студент має успішно скласти іспити та 120 ECTS, щоб бути допущеним до «польової роботи» (практичної роботи) – другого ступеня підготовки [2, с. 142].

Другий ступінь - практична робота, яку студенти проходять у п'ятому семестрі, триває 20 тижнів та є безперервною. Метою практичної роботи є набуття теоретичних знань, професійних умінь і навичок, практичне володіння професійними функціями. Практика проводиться в умовах, наближених до тих, в яких доведеться працювати випускнику. Студенти, які обрали спеціалізацію «Соціальна робота з дітьми та молоддю», проходять практику у закладах соціальної служби для дітей та молоді.

Третій ступінь – поглиблені теоретичні курси з різних напрямів спеціалізації. До таких курсів належить «Соціальна робота з дітьми та молоддю», який вивчається у шостому семестрі. Він вимагає глибоких попередніх знань з основ соціальної роботи, педагогіки та психології, зокрема вікової, практичних навичок роботи, одержаних під час польової практики. Курс триває 20 тижнів, під час яких студент одержує 20 шведських балів, що дорівнює 30 ECTS [2, с. 142].

Отже, у процесі вивчення теоретичних курсів і під час проходження практики студенти мають можливість розвивати свої професійно значущі якості, підвищувати професійну компетентність, формувати ППК.

Вища освіта в Данії має бінарний характер і дворівневі структури університетської освіти та ступеня доктора. У вищій школі активно використовується система ECTS [3, с.59].

У Данії існує понад 20 навчальних закладів, що здійснюють фахову підготовку соціальних працівників і соціальних педагогів.

Зокрема, університети пропонують три типи навчальних програм:

- бакалаврські (з тривалістю навчання 3 роки). Після їх завершення присуджується ступінь бакалавра (BSc/BA);
- кандидатські (з тривалістю навчання 2 роки) на базі бакалаврського ступеня. Після закінчення навчання випускникам присуджується ступінь магістра (MSc/MA);
- докторські (з тривалістю навчання 3 роки на базі освітнього рівня магістра). Після завершення навчання присуджується ступінь доктора (PhD) [3, с. 60].

Більшість коледжів, що пропонують бакалаврські професійні програми навчання, об'єднані в систему Центрів вищої освіти

(CVUs) і поділяються на п'ять типів, до одного з яких належать коледжі соціальної роботи й охорони здоров'я, що здійснюють підготовку соціальних працівників.

Після завершення навчання в коледжах можна одержати 2 ступені: академічний професійний ступінь і професійний ступінь бакалавра. Академічний професійний ступінь (The Academy Profession degree –AP degree) присуджується після двох років навчання (120 кредитів ECTS).

Навчальні програми орієнтовані на те, щоб надати студентам можливість набути навичок розв'язання практичних завдань у професійно-технічній галузі, а також умінь аналітично мислити. Професійний ступінь бакалавра надається після закінчення 3-4,5-річного навчання. Для цього необхідно набрати 180—270 кредитів. Навчальні програми передбачають вивчення як теоретичних, так і практичних аспектів професійної діяльності. Тому значна їх частина включає в себе стажування за спеціальністю. Після завершення цього курсу студент може продовжити навчання за обраною спеціальністю за магістерською програмою або в деяких випадках - на певних кандидатських програмах [6].

Прикладом реалізації різноступеневих програм у сфері соціальної роботи може бути Копенгагенський коледж соціальної роботи (Copenhagen College of Social Work - CCSW), котрий готує соціальних працівників для Данії та міжнародної спільноти.

У галузі соціальної роботи коледж пропонує бакалаврські програми (класичну та інтеркультурну), кілька програм післядипломної освіти, професійні навчальні курси на базі соціальних служб. Спільно з університетом м. Ольборг здійснюється навчання за магістерською програмою з соціальної роботи. Крім цього, у 2005 році до структури коледжу ввійшов дослідницький центр із соціальної роботи.

Метою Класичної програми з соціальної роботи є професійна особиста підготовка студента до самостійної практичної соціальної роботи.

За класичним напрямом підготовки в коледжі пропонуються дві програми: бакалавр соціальної роботи з акцентом на діяльності з дітьми та сім'ями та бакалавр соціальної роботи зі спеціалізацією діяльності в центрах зайнятості (працевлаштування) [6, с. 62].

З 2002 року тривалість навчання соціальних робіт Данії збільшено з 3 до 3,5 років, після чого випускники одержують ступінь бакалавра. Основу підготовки бакалаврів складають чотири фундаментальні предметні галузі знань: «Соціальна робота і соціальний захист»; «Психологія і психіатрія»; «Законодавство»; «Соціальні науки»; «Практика». На «Практику» відводиться 36 кредитів ECTS [3, с. 62]. Опанування 4 предметними галузями дає студентові можливість одержати 210 кредитів ECTS. Крім цього, успішне завершення семестрового навчання передбачає можливість нарахування додаткових 30 кредитів ECTS.

Вивчення стрижневих, фундаментальних дисциплін доповнюється та поглиблюється поступовим опануванням таких навчальних курсів:

- вступ до історії соціальної роботи, етики та цінностей;
- соціальна робота і соціальні проблеми у державі всезагального соціального добробуту;
- політичні, економічні та організаційні рамки соціального сектора;
- соціальна робота з сім'ями та дітьми;
- ринок праці і забезпечення добробуту;
- соціальний працівник і приватні громадські та волонтерські агентства й служби соціальної роботи;
- наукова теорія, дослідження та розвиток дослідницьких методів соціальної роботи [3, с.62].

У навчанні вагомого значення надається як теоретичній, так і практичній складовій професійної підготовки. Їхні завдання реалізуються через оволодіння студентами відповідними компетенціями на лекціях, семінарських заняттях, у процесі розробки та участі в проектах, груповій роботі, через розв'язання проблемних завдань і ситуацій, під час проходження практики [Там само, с.62].

Навчальним планом підготовки бакалаврів у Копенгагенському коледжі соціальної роботи передбачено дві практики. Перша з них проводиться під час другого семестру й триває два місяці. Ця

практика має навчально-ознайомчий характер. Студенти для її проходження поділяються на малі групи й скеровуються до місцевих осередків влади та інших муніципальних структур. Мета практики – дати студентам безпосередні конкретні уявлення та знання про політичні, юридичні та економічні особливості діяльності певних структур державного сектора, які працюють над розв'язанням соціальних проблем, вирішують питання соціального забезпечення та соціального захисту людей. Необхідність цієї практики значною мірою зумовлена тим, що понад 90% датських соціальних працівників після завершення навчання впродовж перших 2–3 років одержують роботу в державному секторі [3, с. 62].

Друга практика проводиться в четвертому семестрі й триває 16 тижнів. Вона є підсумковою, завершальною. Її базою є соціальні служби (установи, організації, агентства), що безпосередньо працюють над розв'язанням соціальних, гуманітарних проблем та питань соціального розвитку.

Однією з особливостей проведення завершальної практики в 4 семестрі є надання студентам можливості її проходження за кордоном. У коледжі спеціально стимулюють і заохочують студентів до зарубіжної практики. Мета такого підходу – поглибити, посилити професійну та особистісну компетенцію студентів у зв'язку з роботою над розв'язанням інтеркультурних (міжнародних) соціальних проблем і питань соціального розвитку [3, с.62].

Отже, під час проходження практики майбутні фахівці соціальної сфери підвищують рівень професійної компетентності, поглиблюють теоретичні знання, набувають практичних умінь та навичок, вони тим самим розвивають і власну професійно-педа-

гогічну культуру.

У процесі навчання зі студентами проводиться тематичний тиждень, що організовується у формі роботи в дискусійних групах (workshop) навколо спільного для всіх студентів предмета соціальної роботи, куди запрошуються й студенти другого року навчання класичної бакалаврської програми. Практикуються також заняття із соціальної роботи за вибором студентів у більш чисельних групах з конкретно тематично-предметною спрямованістю. За таких організаційних умов відбувається активний студентський обмін досвідом із широкого кола питань соціальної роботи [3, с. 62].

Особливості підготовки соціальних працівників у скандинавських країнах свідчать про те, що у цих країнах створено всі можливості для формування цінностей професійної діяльності, розвитку професійно-педагогічної культури та етики студентів.

Порівняльний аналіз системи соціальної освіти в Україні та у скандинавських країнах дозволяє стверджувати, що на сучасному етапі відбуваються зміни, спрямовані на підвищення ефективності підготовки соціально-педагогічних кадрів. З цією метою приймаються законодавчі і нормативно-правові акти про підтримку студентської молоді, забезпечуються належні умови навчання; утверджується гуманізація освіти, йде пошук нових форм та методів навчання і модернізація його мети, впроваджуються інноваційні технології, форми контролю знань студентів та якості діяльності навчальних закладів; відбувається кооперація вітчизняних і зарубіжних вищих навчальних закладів; здійснюється перехід до суб'єкт-суб'єктної педагогічної парадигми тощо.

Література та джерела

1. Актуальные проблемы социального воспитания // Редкол. Т.Ф.Яркина (отв. ред.), В.Г.Бочарова. – М.: Запорожье, 1990. – 168 с.
2. Гітун Н. Зміст підготовки соціальних працівників у Швеції до роботи з дітьми та молоддю / Н.Гітун // Стан та напрями удосконалення науково-методичного забезпечення підготовки фахівців соціальної сфери ; [Матеріали круглого столу. – Хмельницький, 2008]. – Хмельницький, ХІСТ Університету «Україна», 2008. – С.141-148
3. Логвиненко Т.О. Особливості професійної підготовки соціальних працівників у системі вищої освіти Данії [Текст] / Т.О.Логвиненко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2010. – № 1. – С.59-65
4. Основы социальной работы : [учебник] / [Отв. ред. П.Д.Павленок]. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 560 с.
5. Щеклеина А.В. Педагогические условия взаимодействия субъектов социальной работы в зарубежном опыте дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06 / Щеклеина Алла Владимировна. – Москва. 1999. – 165 с.
6. Higher Education in Europe 2009: Developments in the Bologna Process. – Brussels : Eurydice, 2009. 72 p.

Для современной педагогической науки актуально изучение тенденций развития социального образования в международном образовательном пространстве и их влияние на систему образования Украины. Освоение зарубежного опыта профессиональной подготовки социальных работников требует объективной и всесторонней оценки, поскольку за ним стоят традиции, которые отличаются от украинских. Использование жизненного опыта студентов, как показывают результаты исследований ученых, создает условия для реализации субъектной позиции студентов в учебно-профессиональной деятельности и её индивидуально-групповой дифференциации, содействует интеграции социально-профессионального и личностного развития будущих социальных работников.

Ключевые слова: профессиональное становление, самоопределение будущего специалиста, будущий специалист социальной сферы.

Studying the social education development tendencies in international educational space and their influence on the system of education in Ukraine is of topical value for contemporary pedagogical science. Learning the foreign professional training experience of specialists of social sphere requires an objective evaluation why their traditions differ from these of Ukrainian. Now the state takes more responsibility for education, also in private sector. As an provement for this fact is a liquidation of difference between social sphere activities and other similar forms of activity. Transference from intermediate to higher level of specialist training is also of great importance. The solving of existing problem of social sphere specialists training is possible only through international cooperation of specialists and there will be a necessity in acceleration of this process. Usage of studied students' life experience creates conditions for group individual differentiation and contributes to the integration of social-professional and personal development of future specialists of social sphere.

Key words: professional formation, self identification of future specialists, future social sphere specialists.